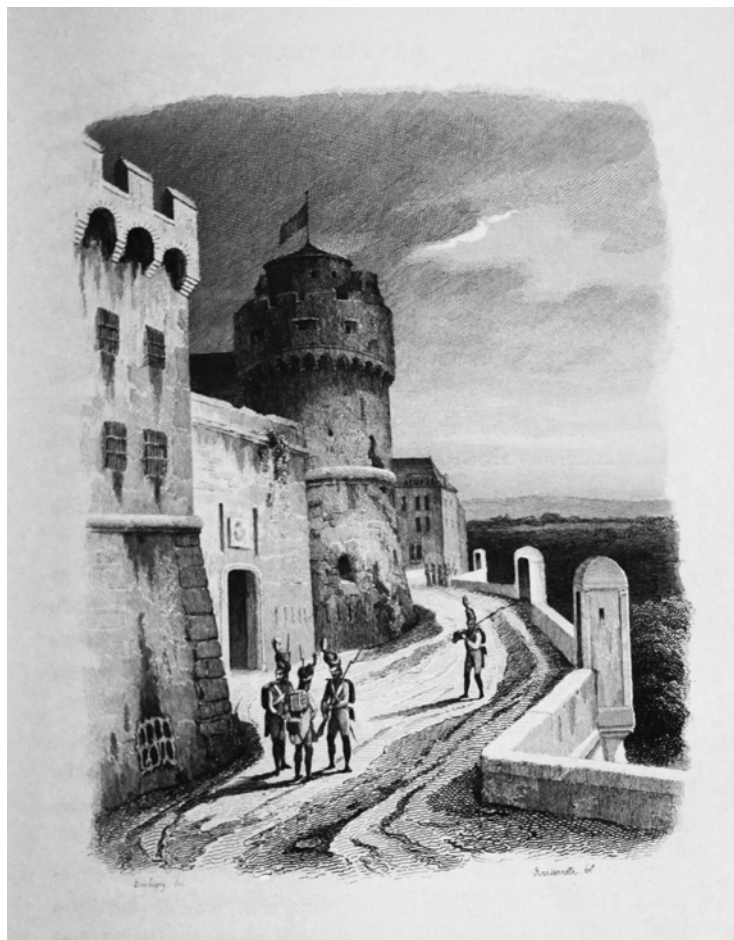

TEMNÝ STÍN BRNĚNSKÉHO VĚZENÍ. OBRAZ ŠPILBERKU VE FRANCOUZSKÉ LITERATUŘE 19. STOLETÍ

Jaroslav Stanovský

Romantická představa podoby Špilberku.
(převzato z: Mes prisons. Mémoires de Silvio Pellico de Saluces, 1844)

ŠPILBERSKÁ VĚZNICE A LITERATURA

Prezdívka brněnského hradu „Žalář národů“ přešla již dávno do všeobecného povědomí, stejně jako fakt, že brněnská pevnost platila v první polovině 19. století za jedno z nejtvrděších vězení v celé habsburské monarchii. Cílem tohoto článku tedy není znovu se vracet ke známým skutečnostem, pokusí se však o zmapování méně známého aspektu dějin špilberské věznice, a sice jejího literárního ohlasu v 19. století. Toto místo se totiž díky své pochmurné proslulosti objevuje v dílech mnoha autorů napříč celou Evropou. Z českého prostředí zmiňme díla Karla Havlíčka Borovského, který několikrát o brněnské pevnosti píše, vždy v souvislosti s její vězeňskou funkcí. V *Tyrolských elegiích* autor líčí svou cestu do vyhnanství a obavy před uvězněním: „*Když jsme jeli přes Jihlavu, / měl jsem Špilberk v myslí, za Lincem zas myšlenky na Kufstein / z hlavy mi nevyšly.*“¹ A i v *Křtu svatého Vladimíra* se zmínka o Špilberku pojí s Kufsteinem u Innsbrucku, jakožto symboly represivní státní moci: „*Tak měl Perun, když ho vlíkli, / resonýrovati, / slyšel jsem to, a jak kou - pím, / musím prodávati. / Sám bych si to nevymyslí, / třeba bych to věděl, / dobře já vím, že bych za to / na Špilberku seděl. / Na Špilberku, na Kufstejně / mnoho pokojků:*“² „*Bože, zachovej nám krále! / – to je zpěv slavíků*“³ – U Karla Havlíčka, ironického kritika poměrů v habsburské monarchii, tyto zmínky nepřekvapí, ovšem literární sláva Špilberku je celoevropská. V *Panu Tadeáši*, epické básni polského národního básníka Adama Mickiewicze, líčí otec Tadeáše Soplicy své útrapy, které zakusil od všech okupantů polské země. Rakušané jej chytli a poslali na nucené práce na Špilberk: „*potem Austrýjacy, / W Szpilbergu zakopali mnie w lochach do pracy, / W carcer durum...*“⁴ Zdaleka největší ohlas získal Špilberk díky dílu italského básníka Silvia Pellica, který na základě svých vzpomínek z brněnského vězení vydal paměti *Mé žaláře*, které se brzy rozšířily po celé Evropě. Právě ohlasem této knihy ve Francii a následně proniknutím obrazu Špilberku do francouzské literatury 19. století se bude tento článek zabývat. V první řadě zmíníme stručně historický kontext a dějiny špilberského vězení, poté se budeme věnovat knize Silvia Pellica a dalšího z vězňů Alexandra Andryaneho i jejich úspěchem ve francouzském prostředí. V závěrečné kapitole se poté pokusíme zrekapitulovat, kteří francouzští autoři zmiňují Špilberk a v jakém kontextu. Budeme tak moci konstatovat, že jméno brněnského hradu nebylo ve francouzském intelektuálním prostředí té doby nijak neznámé, ba právě naopak.

- 1 HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Tyrolské elegie* [online]. s. 9 [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/67/tyrolske_elegie.pdf.
- 2 HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Křest svatého Vladimíra* [online]. s. 20 [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/38/krest_sv_vladimira.pdf.
- 3 MICKIEWICZ, Adam. *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie* [online]. Kniha desátá, verše 8165–8167 [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html>.

„ŽALÁŘ NÁRODŮ“: ŠPILBERK MEZI LÉTY 1792 A 1855

Ačkoliv o Špilberku dosud nebyla publikována žádná významnější monografie, jeho dějiny jsou již relativně probádané.⁴ Proto se zde omezíme na shrnutí několika základních údajů o špilberské věznici, důležitých pro kontext našeho článku.

Věznice na Špilberku byla založena již roku 1783 (respektive došlo ke změně jejího charakteru a převedení z vojenské pod civilní správu).⁵ Nás ovšem bude zajímat až období od roku 1792, poznamenané vypuknutím francouzských revolučních válek. Ty krom jiného znamenají začátek mezinárodního renomé brněnského hradu. Navíc Josef II. původně rozhodl, že Špilberk má sloužit pouze jako věznice pro nejtěžší zločince.⁶ I když tedy už v devadesátých letech 18. století sloužila věznice příležitostně pro věznění skupiny uherských „jakobínů“, protistátních spiklenců, jeho systematické využití pro politické provinilce schválil až František I.⁷ Během několika desítek let se tak ve zdech Špilberku vystřídali vězni mnoha národností. Krom německých a českých, případně polských vězňů (z Haliče), to byli nejdříve Francouzi, dovezení do pevnosti během revolučních válek jakožto váleční zajatci. Na Špilberku trávili své zajetí někteří revolucionáři, především poslanec Konventu Jean-Baptiste Drouet, proslulý svou účastí na chycení uprchlého krále Ludvíka XVI. a jeho rodiny. Drouet byl propuštěn spolu s několika dalšími Francouzi roku 1795, výměnou za Marii Terezii zvanou „Madame Royale“, dceru gilotinovaného monarchy. Po propuštění přednesl Drouet na půdě Konventu relaci o svém věznění, a tak se na francouzskou půdu zřejmě poprvé dostaly bližší informace o špilberské věznici.⁸ Ovšem tyto případy byly spíše ojedinělé a nejednalo se o systematické využívání Špilberku jako politického vězení. Výše citované verše Adama Mickiewicze tak lze chápat jako anachronismus (děj *Pana Tadeáše* se odehrává v roce 1812). Postupně však politických vězňů přibývá, první větší skupinou vězňů, odsouzených přímo k pobytu na Špilberku, jsou italští karbonáři, posláni do pevnosti postupně v letech 1822–1826.⁹ Mezi těmito vězni je třeba zmínit jednak básníka Silvia Pellica, dále potom hraběte Confalonieriho, organizátora protihabsburského odporu v Lombardii, a také Alexandra Andryaneho, francouzského

sympatizanta italských spiklenců, který byl spolu s nimi roku 1823 zajat a vězněn až do roku 1832.¹⁰ Jak Pellico, tak i Andryane vydali paměti věnované pobytu na Špilberku, kterým bude věnována další kapitola. Do roku 1846 bylo na Špilberku postupně vězněno čtyřicet čtyři italských vlastenců, z nichž pět ve věznici zemřelo.¹¹ Další a největší národnostní skupinou na Špilberku bylo asi dvě stě vězňů polské národnosti ze západní Haliče, tehdejší součásti rakouské monarchie. Dějiny věznice se pak uzavírají v padesátých letech 19. století: roku 1855 ruší císař státní věznici na Špilberku a vězni odcházejí buďto do Valdic nebo na Mírov a roku 1858 opouští kopec nad Brnem poslední vězni i dozorcí.¹² Pro úplnost dodejme, že tímto rokem „vězeňské“ dějiny Špilberku nekončí, k této funkci se hrad vrátil ještě během první světové války, za doby první republiky, a především v průběhu nacistické okupace.¹³

ŠPILBERK V PAMĚTECH VĚZŇŮ: SILVIO PELLICO A ALEXANDRE ANDRYANE

Jak již bylo výše řečeno, mezi politickými vězni na Špilberku byl i dramatik a básník Silvio Pellico (1789–1854), zatčený za účast na karbonářském spiknutí. Po přechodném uvěznění v tzv. olovněných kobkách v Benátkách byl Pellico odsouzen k trestu smrti, zmírněnému císařem na patnáct let vězení na Špilberku, k těžkému žaláři, *carcere duro*.¹⁴ Roku 1822 byl tedy převezen na Špilberk, kde byl vězněn až

4 VANĚK, Jiří. Hrad Špilberk. In: KROUPA, Jiří, ed. *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*. Brno: Archiv města Brna, 2016, s. 119–120.

5 Ibid., s. 151

6 O poměrech v této době svědčí vzpomínka Giacoma Casanovy, který navštívil Brno v roce 1785: „Viděl jsem na Špilberku, na Moravě, vězení hrozné zcela jiným způsobem: z milosti tam byli zavíráni zločinci od souzení na smrt, a žádný z nich nevydržel déle než jeden rok. Jaká to milost! J'ai vu au Spielberg, en Moravie, des prisons bien autrement affreuses: la clémence y mettait les criminels condamnés à mort, et jamais aucun n'a pu résister un an. Quelle clémence!“. CASANOVA. *Mémoires*. Tome IV (1753–1756). Paris: Gallimard, 1969, s. 314.

7 VANĚK, pozn. 4, s. 155.

8 K okolnostem věznění a propuštění Droueta i dalších poslanců Konventu viz zejména FIALA, Jiří a SOBOTKOVÁ, Marie. *Lafayette, Kollár a další francouzští a polští státní vězňové v moravských a českých pevnostech na přelomu 18. a 19. století*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2018, s. 39–48.

9 VANĚK, pozn. 4, s. 155.

10 K jeho životu blíže viz zejména: DOUGLAS, Vittorio Scotti. „La queue“ della conspirazione del 1821. Alexandre Andryane, prigioniero di stato. In: BERTI, Giampietro a DELLA PERUTA, Franco, eds. *La nascita della nazione. La carboneria intrecci veneti, nazionali e internazionali*. Rovigo: Minelliana, 2004, s. 413–424.

11 VANĚK, pozn. 4, s. 156.

12 Ibid., s. 158.

13 K tomuto blíže viz první kapitoly bakalářské práce Simony Mátlové. MÁTLOVÁ, Simona. *Špilberk v období druhé světové války* [online]. Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/t6t10x?info=1;isshlret=Simona%3BM%C3%A1tlov%C3%A1%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dsimona%20m%C3%A1tlov%C3%A1%26start%3D1>.

14 Termín „*carcere duro*“ (italsky u Pellica) se objevuje, jak jsme viděli i v *Panu Tadeáš*i, v latinské formě „*carcer durum*“. Tato báseň byla publikována roku 1834 v Paříži a je tedy pravděpodobné, že Mickiewicz Pellicovy paměti četl a že se právě v nich inspiroval pro použití tohoto úsloví. Pellico uvádí, že na Špilberku byly dva typy režimu: těžký žalář (*carcere duro*) a nejtěžší žalář („*durissimo*“) pro nejtěžší zločince. PELLICO, Silvio. *Le Mie prigionieri. Memorie di Silvio Pellico di Saluzzo*. Vendôme: P. Piche, 1840, s. 159.; Autor článku o Pellicově knize v *Revue des deux mondes* tomuto uvádí, že „*Carcere duro je něco mezi Dantovým peklem a galejemi*“ („*Le carcere duro est quelque chose d'intermédiaire entre l'enfer du Dante et les galères*“). *Revue des Deux Mondes* [online]. Période initiale, 1833, díl 2, s. 341. [cit. 26. 4. 2019]. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/Chronique_de_la_quinzaine_-_30_avril_1833.

do roku 1830, kdy došlo k jeho propuštění.¹⁵ Pellico byl známý již před svým uvězněním jakožto autor tragédie *Francesca da Rimini* (1819), inspirované Dantovou *Božskou komedií*, skutečné mezinárodní renomé mu ale přinesly až paměti *Le mie prigioni* (*Z mých žalářů/Mé žaláře*), kde Pellico popisuje jednak své mládí, jednak okolnosti svého zatčení a věznění *Mé žaláře* do jisté míry vycházejí ze soudobých literárních tendencí, lze je chápat jako součást životopisného žánru *Vita di...*, v dané době rozšířeném v italské literatuře.¹⁶ Kniha vyšla v originále roku 1832 a již

Portrét Silvia Pellica.
(převzato z: Mes prisons.
Mémoires de Silvio Pellico
de Saluces, 1844)

15 Pellico nebyl mimochodem posledním italským spisovatelem pronásledovaným Rakoušany pro své vlastenecké aktivity. Ještě v roce 1859 byl v Josefově internován, v důsledku války Rakouska s Piemontem, básník Aleardo Aleardi. GENDRAT-CLAUDEL, Aurélie. Italien (romantisme). In: VAILLANT, Alain, ed. *Dictionnaire du romantisme*. Paris: CNRS éditions, 2012, s. 381.

16 *Vita di...* je svého druhu autobiografie, spojená ale často s romantickým odhalováním vlastního já, případně s morálním a poučným rozměrem vycházejícím z vlastních trpkých zkušeností. To je právě případ *Mých žalářů*. Ibid., s. 768.

další rok byla přeložena do francouzštiny, později i do angličtiny, španělštiny a dalších jazyků. Dílo si tak získalo evropskou proslulost a s ním i špilberské vězení.¹⁷

Vzhledem k tomu, že na Špilberku strávil autor celých osm let, nepřekvapí, že se tomuto období věnuje značná část paměti: konkrétně kapitoly LI–XCI, od Pellicova odsouzení až k omilostnění roku 1830. Velmi zajímavá je pro náš článek zejména kapitola LVII, která přináší popis Brna a Špilberku: „*Do našeho cíle jsme dorazili 10. dubna. Brno je hlavní město Moravy, v tomto městě sídlí místodržící dvou provincií, Moravy a Slezska. Je umístěno v malebném údolí a zdá se, že je celkem bohaté. Za povšimnutí stojí mnoho textilních továren, tehdy velmi kvetoucích, které ale později dospěly k úpadku. Populace čítá asi třicet tisíc obyvatel. Blízko jeho hradeb, na západě, se na kopci tyčí pochmurná špilberská citadela. Byla dříve palácem pánů Moravy, nyní je to nejstrašnější vězení rakouské monarchie.*“¹⁸ Další kapitoly jsou pak věnované Pellicově pobytu ve zdech Špilberku a různým epizodám s tímto pobytem spojeným. Značná část knihy je také věnována Pellicově náboženské konverzi, v průběhu věznění se z něj totiž stal zapálený katolík, a vyprávění je tak prodchnuto křesťanskými úvahami o odpuštění a odevzdanosti.¹⁹ Právě za tento rozměr ale byla kniha hned po vydání kritizována, italští vlastenci očekávali od Pellica tvrdou kritiku rakouského režimu a plamenný odsudek tyranie, paměti ale vyznívají spíše smířlivě. I přesto byla ale kniha od okamžiku svého vydání chápána jako obžaloba podmínek, ve kterých byli zadržováni rakouští političtí vězni.²⁰ Ostatně autor posudku v *Revue des deux mondes* ale Pellica hájí a říká, že kniha, tak, jak ji napsal, „*je vznešená a poslouží lépe jeho vlasti než dvacet karbonárských spiknutí.*“²¹

Jak již bylo řečeno, kniha vyšla hned rok po svém italském vydání ve Francii, a to ve dvou překladech najednou. Dobrou představu o příznivém přijetí knihy může poskytnout výše zmíněný článek z *Revue des deux mondes* z 30. dubna 1833. Pellico je zde označován jako „špilberský mučedník“ (*martyr du Spielberg*). Zmíněný článek rovněž přibližuje svým čtenářům obraz Špilberku, na základě Pellicovy knihy: „*Špilberk, pevnost u bran Brna, hlavního města Moravy, kde je obvykle zadržováno na tři sta zločinců všeho druhů*“²² A při popisu vězení autor nešetří

17 Tento fakt potvrzuje i např. Paul van Tieghem ve své studii o evropském romantismu. VAN TIEGHEM, Paul. *Le Romantisme dans la littérature européenne*. Paris: Albin Michel, 1969, s. 179.

18 „*Arrivammo al luogo della nostra destinazione il 10 di aprile. La città di Brünn è capitale della Moravia, ed ivi risiede il governatore delle due provincie di Moravia e Slesia. È situata in una valle ridente, ed ha un certo aspetto di ricchezza. Molte manifatture di panni prosperavano ivi allora, le quali poscia decaddero; la popolazione era di circa 30 mila anime. Accosto alle sue mura, a ponente, s'alza un monticello, e sovra esso siede l'infausta rocca di Spielberg, altre volte reggia de' signori di Moravia, oggi il più severo ergastolo della monarchia austriaca.*“ PELLICO, pozn. 14, s. 158.

19 V Latourově překladu z roku 1833 je v předmluvě Pellico nazván „*vynavačem Krista a své vlasti*“ („*confesseur du Christ et de la patrie*“). DE LATOUR, Antoine. Introduction biographique. In: PELLICO, Silvio: *Mes prisons. Mémoires de Silvio Pellico de Saluces*. Paříž: Fournier jeune, 1833, s. II.

20 GENDRAT-CLAUDEL, pozn. 15, s. 768.

21 *Il est sublime et servira mieux sa patrie que vingt conspirations de carbonari.* *Revue des Deux Mondes* pozn. 14, s. 341.

22 Ibid., s. 342.

tvrdou kritikou poměrů v oné pevnosti: „Ať nám ti, kteří vy-chvalují, jako pan de Montbel, mírnost a neškodnost císař ského režimu, laskavě řeknou, jestli divoch, který upaluje svého nepřítele na mírném ohni, není humánnější než lidé, kteří vymysleli režim panující ve špilberské věznici. Já bych se neváhal vyslovit ve prospěch divocha.“²³ Vidíme tedy, že Špilberk vstupuje do francouzského prostředí s prvním vydáním *Mých žalářů* jako obraz strašlivé věznice, spojené s útlakem vlastenců a tyranii. Po roce 1833 následovaly další a další edice, čtenáři přijali Pellicovy paměti s nadšením. Mezi léty 1833–1845 se jedná o jeden z nejprodávanejších titulů ve Francii a do roku 1914 se tak dostáváme, podle historika Jeana-Clauda Vimonta, na těžko uvěřitelné číslo asi sto padesáti vydání knihy v nejrůznějších verzích a překladech.²⁴ *Mé žaláře* tak lze beze sporu označit, alespoň ve francouzském prostředí, jako literární bestseller.

Důvodů enormní popularity *Mých žalářů* je několik. V prvé řadě byl autor ještě před svým uvězněním relativně známým spisovatelem. Za druhé, francouzské veřejné mínění sympatizovalo, zejména po červencové revoluci, s údělem utlačovaných národů v Evropě: s Poláky (mnoho z nich uteklo do Francie po prohraném povstání), s Belgičany, kteří se právě osvobodili od nizozemské nadvlády, i s Italy, žijícími v rozdrobené zemi často pod cizí nadvládou. Ovšem Jean-Claude Vimont nachází i další důvody pro opakované vydávání Pellicova díla, především jeho

Vykoupení skrze víru.
(převzato z: Mes prisons. Mémoires de Silvio Pellico de Saluces, 1844)

moralistně-náboženský nádech. Jak jsme výše uvedli, pobyt ve věznicích přivedl Pellica k náboženské konverzi, popisované v pamětech, díky čemuž se z knihy stala takřka apologetická příručka, využívaná často kněžími při boji proti bezvěrectví.²⁵

Pellicovy paměti nejsou ovšem jediným dílem, jehož prostřednictvím se mohlo francouzské čtenářstvo v první polovině 19. století seznámit s poměry na Špilberku. Již zmiňovaný Alexandre Andryane, jediný Francouz mezi odsouzenými karbonáři, vydal po svém propuštění také paměti, nazvané rovnou *Paměti státního vězně na Špilberku* (*Mémoires d'un prisonnier d'Etat au Spielberg*). Paměti začaly vycházet na pokračování v letech 1837 a 1838, 1838 pak vyšlo první a 1840 druhé kompletní vydání. Autor měl ambici vyrovnat se úspěchu knihy Silvia Pellica, ne-li jej rovnou předstihnout.²⁶ Andryaneho paměti jsou podstatně delší než *Mé žaláře*, jsou rozděleny na dva díly a čtyři části, dohromady asi tisíc stran formátu in-12. První dvě části jsou věnovány Andryaneho mládí, cestě do Itálie a věznění až po cestu na Moravu, druhý díl a třetí část začíná právě příjezdem na Špilberk: *Toto byl tedy Špilberk, kde mělo uplynout mé mládí a možná i můj život! Ten hrob, do kterého budu pohřbený zaživa ve věku kdy život nenabízí než obrazy štěstí a zářné budoucnosti!*²⁷ Je to pevnost „jejíž pouhé jméno stačí, aby vyvolalo v zemích podrobených Rakouskem děs a zděšení.“²⁸ Andryaneho paměti obecně nabízí více informací a francouzské prostředí se tak díky nim mohlo seznámit i s mnoha reáliemi, týkajícími se jak Špilberku, tak města pod ním. Zajímavá pro brněnské čtenáře je jistě pasáž, kdy Andryane pozoruje výhled z pevnosti, za výkladu dozorce Krále (Krall v originále)²⁹: „Ta vesnice, kterou vidíte nalevo pod horami, blízko rybníku, to jsou Obrovce (=Zábřdovice), řekl mi Král a přiblížil se ke mně; cesta, která je před vesnicí a ztrácí se v horách vede do Čech, do mé drahé země! Když se podíváte na úpatí kopců, podél řeky, uvidíte téměř naproti Augarten(Lužánky), promenádu panstva; potom poněkud napravo vidíte hradby města a Fröhliche thüre (Veselou bránu). Podívejte se, kolik tam prochází lidí, aby se dostali na náměstí před palác místodržitele, který odsud také vidíte. A ta velká budova vedle paláce Jeho Excelence je kostel Saint-Jérôme (Svatý Tomáš/Svatý Jakub?)³⁰, kam chodím každou neděli na

²⁵ K tomuto rozměru knihy blíže viz Ibid., s. 4.

²⁶ DOUGLAS, pozn. 10, s. 417.

²⁷ „C'était donc là Spielberg, où devait s'écouler ma jeunesse et peut-être ma vie! ce sépulcre où j'étais enterré vivant à l'âge où l'existence n'offre que des images du bonheur et de riant avenir!“ ANDRYANE, Alexandre. *Mémoires d'un prisonnier d'Etat au Spielberg*. Tome II. Paris: Olivier-Fulgence, 1840, s. 1.

²⁸ „Dont le nom seul suffit dans les provinces soumises à l'Autriche pour inspirer l'horreur et l'épouvante.“ Ibid.

²⁹ Na Krále vzpomíná rovněž i Pellico, poprvé v kapitole LXV. Popisuje jej jako Čecha prostého původu, a přece vzdělaného („Una d'esse, per nome Krall, era un boemo, che, sebbene di famiglia contadina e povera, aveva ricevuto una certa educazione“) a potvrzuje tak Andryaneho svědectví. PELLICO, pozn. 14, s. 183.

³⁰ Tento kostel se nepodařilo identifikovat zcela s určitostí, je ale pravděpodobné, že se autor spletl vnázvu.

²³ „Que ceux qui nous vantent, comme M. de Montbel, la douceur et la bénignité du régime impérial, veuillent bien nous dire si le sauvage qui brûle son ennemi à petit feu, n'est pas plus humain que les hommes qui ont inventé le régime auquel est soumise la prison du Spielberg. Je n'hésiterais pas à prononcer en faveur du premier.“ Ibid.

²⁴ VIMONT, Jean-Claude. *Silvio Pellico, Mes prisons: un „best-seller“ de l'édification* [online]. s. 1–3. [cit. 27. 4. 2019]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/criminocorpus/1946>.

mši.³¹ Stejný dozorce pak seznamuje svého vězně s historií hradu a města, včetně heroické obrany před Švédy: *Podívejte, dodal, a ukázal na hradby města, ta bašta, kterou tam vidíte se kdysi jmenovala Studentská bašta, a víte proč? To bylo za časů třicetileté války, kdy Švédové obléhali Brno, a studenti žádali, aby mohli bránit tuto stranu města a bili se tak dobře, že nepřátelské útoky byly vždy odraženy; od té doby se na důkaz uznání této části hradeb říká Studentská bašta.*³² Téměř na konci paměti pak Andryane vzpomíná, jak jej během čekání na propuštění vzal další dozorce na promenádu po městě, do Lužánek a na Petrov: *„Procházka pro mě přišel v poledne. Půjďme dneska, řekl mi, do Augarten a na Petersberg, je tam velmi hezky.*“³³ Andryaneho paměti, třebaže nebyly čtené tolik jako Pellicovo dílo, také dosáhly jistě proslulosti³⁴ a rovněž přispěly ke vzniku „špilberské legendy“.

Shrneme-li tuto kapitolu, můžeme konstatovat, že díky pamětem bývalých vězňů, vydaných ve Francii v době červencové monarchie, se Špilberk dostává do povědomí francouzského intelektuálního prostředí. Jméno Špilberku se brzy stává synonymem pro útlak, tyranii a reakci, např. když byli v roce 1839 zajati republikánští povstalci a uvězněni na Mont-Saint-Michel, jejich obhájci používali odkazů na „francouzský Špilberk“³⁵ a vězni samotní četli s nadšením Pellicovo dílo.³⁶ Špilberk se také stává do jisté míry romantickou, avšak temnou siluetou, jednak díky své pochmurné roli v potlačování národních hnutí, jednak pro svou pověst tvrdého žaláře, který vzbuzoval fantazii. Motiv vězení byl totiž pevnou součástí romantické imaginace, a to opět napříč Evropou, stačí připomenout poemu lorda Byrona *Vězeň chilonský*³⁷ nebo, pro českou literaturu dobře známé pasáže z Máchova *Máje*. Celkově vzato se Špilberk transformuje z konkrétního vězení do mytického místa, do podoby symbolu, a jako takový si brzy našel i cestu do literatury.

31 „Ce village que vous apercevez à gauche au bas des montagnes, près d'un étang, c'est Obrovitz, me dit Krall en se rapprochant de moi; la route qui passe devant et va se perdre dans les montagnes conduit en Bohême, mon cher pays! En suivant toujours au pied des collines, le long de la rivière, presque en face de nous, c'est l'Augarten, la promenade des seigneurs; puis, un peu plus à droite, voilà les fossés de la ville et la Fröhliche thür (la porte joyeuse). Regardez, que des gens y passent pour aller sur la place du palais du gouverneur, que vous découvrirez d'ici. Ce grand bâtiment à côté de l'habitation de Son Excellence, c'est l'église de Saint-Jérôme, où je vais chaque dimanche entendre la messe.“ ANDRYANE, pozn. 27, s. 26.

32 „Tenez, ajoutez-il, en dirigeant mes yeux vers les fortifications de la ville, ce bastion que vous voyez là s'appelait autrefois le bastion des Etudiants; savez-vous pourquoi? C'est qu'au temps de la guerre de Trente ans, quand les Suédois vinrent assiéger Brunn, les universitaires demandèrent à défendre ce côté de la ville et s'y battirent si bien que l'ennemi fut toujours repoussé dans ses attaques; depuis lors, par reconnaissance, on a donné le nom de bastion des Etudiants à cette partie du rempart.“ Ibid., s. 47.

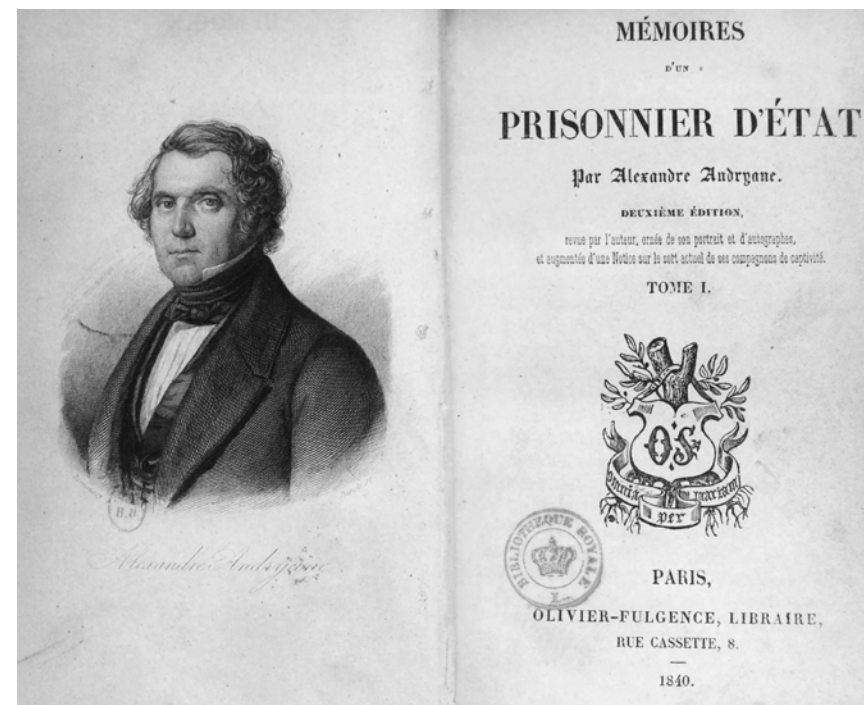
33 „A midi Prohasko vint me prendre. „Nous irons aujourd'hui, me dit-il, à l'Augarten et à Petersberg, c'est fort joli.“ Ibid., s. 525.

34 DOUGLAS, pozn. 10, s. 418.

35 VIMONT, pozn. 24, s. 7.

36 BROMBERT, Victor. *La Prison romantique. Essai sur l'imaginaire*. Paris: Librairie José Corti, 1975, s. 14.

37 Ostatně Andryane ve svých pamětech *Chillonského vězně* přímo cituje. ANDRYANE, pozn. 27, s. 265.

Alexandre Andryane a jeho paměti.

(převzato z: *Mémoires d'un prisonnier d'Etat au Spielberg*, 1840)

OBRAZ ŠPILBERKU VE FRANCOUZSKÉ LITERATUŘE

Odkaz na Špilberk se tedy od třicátých let 19. století dostává do mnoha děl francouzské literatury, a to včetně těch nejvýznamnějších autorů 19. století. Čtenářem Pellica byl i velký romantik François-René de Chateaubriand. Ve svém veledíle, posmrtně vydaných *Pamětech ze záhrobí*, tak Chateaubriand věnuje Pellicovi i jeho dílu několik kapitol v souvislosti se svou cestou do Itálie. Popisuje zde např. klášter Svatého Michala v Muranu u Benátek, kde byl „*Pellico uvězněn před transportem na Špilberk*“.³⁸ Další zmínka o Špilberku se vyskytuje v tzv. *Testamentární předmluvě*, doprovodnému textu k *Pamětem* napsaném již v roce 1832 (rok prvního vydání

38 „Pellico, condamné à mort, fut déposé à Saint-Michel, avant d'être transporté à la forteresse de Spielberg.“ DE CHATEAUBRIAND, François-René. *Mémoires d'outre-tombe*. Tome 2. Paris: Classiques Garnier, 2004, s. 850.

Mých žalářů), který ovšem není součástí definitivní edice díla. Chateaubriand se v něm pozastavuje nad italskou literaturou své doby a konstatuje, že v ní je jen málo velkých jmen: „*Alfieri, Canova a Monti zemřeli. Itálie si zachovala z dnů své slávy pouze Pindemonta a Manzoniho, Pellico strávil svá nejlepší léta v kobkách Špilberku, talenty Dantovy vlasti jsou odsouzené k mlčení nebo ke strádání v cizině.*“³⁹ Chateaubriand tedy skrze četbu *Mých žalářů* znal pověst špilberské pevnosti, ostatně tento autor byl díky svým dvěma cestám do Prahy za vyhnaným králem Karlem X. relativně dobře obeznámený s realitou tehdejších českých zemí.

Dalším z autorů zmiňujících se o Špilberku je nepřekvapivě romanopisec Stendhal, známý obdivovatel Itálie. A nepřekvapí rovněž, že Špilberk je přítomný právě v románu *Kartouza parmská* (vydáno 1839), který se odehrává v rozdrobené severní Itálii kolem roku 1820. Stendhal možná znal Pellica osobně (minimálně ho mohl potkat při svém milánském pobytu)⁴⁰ a jisté je, že jeho paměti četl pozorně a že si z nich zapamatoval temné líčení brněnského vězení a nelitostné podmínky *carcere duro*.⁴¹ Špilberk v *Kartouze parmské* prochází knihou jako leitmotiv, jako příznak hrůzy a hroziícího nebezpečí. Hlavnímu hrdinovi, italskému vlastenci Fabriziou del Dongovi, „*vyvstal při pomyslení na Špilberk studený pot.*“⁴² Špilberk je pro Fabrizio takřka mytický pojem ztělesňující rakouskou moc: Když musí utéct z Parmy na tehdejší rakouské území, váhá, neboť se bojí uvěznění. „*Ví děl dvě stě kroků před sebou strašný most, po kterém se mu otevírá cesta do oné země, jejímž hlavním městem, alespoň v jeho očích, byl Špilberk.*“⁴³ A Špilberk znamená nejhorší možný trest, jak je vidět z úvah Fabrizio nad policejním úředníkem, který zkoumá jeho falešný pas: „*Jestli jej zabijí, říkal si Fabrizio, budu odsouzen za vraždu na dvacet let galejí nebo k smrti, to je pořád méně hrozné než Špilberk s řetězem vážícím sto dvacet liber na každé noze a s osmi uncemi chleba jako veškerou stravou, a to všechno po dvacet let.*“⁴⁴ V tomto líčení vidíme zřetelně odraz Pellicových pamětí a jeho líčení špilberského vězení. Zároveň nám příklad *Kartouzy parmské* ukazuje symbolické postavení Špilberku: Jenom jeho jméno stačí, aby vyvolávalo hrůzu, a symbolizuje, *pars pro toto*, celý represivní systém habsburské monarchie.

Roku 1839 vychází rovněž kniha *Cesta do Itálie* (*Voyage en Italie*) dnes již málo známého romantického spisovatele Julese Janina, dramatika a autora mnoha

románů na pokračování. *Cesta do Itálie* ovšem není román v tom pravém slova smyslu, jsou to autorovy sebrané zápisky z cesty po Itálii, *tépoetické vlasti* – jak sám říká.⁴⁵ I zde se objevuje odkaz na Špilberk (v souvislosti s rakouskou nadvládou nad Lombardií) jako vzdálenou, ale přesto přítomnou hrozbou. Zajímavý je ovšem způsob, jakým Janin brněnskou pevnost charakterizuje. Autor jej zmiňuje při popisu atmosféry Milána, spoutaného pod cizí nadvládou: „*Rychle lze pochopit, že je zde přítomna cizí autorita, že se drží ve skrytu, nehybná, mlčenlivá a vyzbrojená, že komentuje i ten nejmenší projev, že si všímá i drobných gest, že má na povel hluboké žaláře, olověné benátské kobky, nacházející se nedaleko i kdyby těch kobek nebylo, citadelu věčného ledu a sněhu na Špilberku!*“⁴⁶ Popis brněnské věznice je tak už zcela vzdálen od reality, nelze vyloučit, že si autor propojil jméno Špilberk s ostrovy Špicberky, každopádně jeho fantazie sehrála velkou roli. Ačkoliv si jižan Pellico také stěžoval na chladné klima střední Evropy a předmluva k prvnímu vydání *Mých žalářů* ve francouzštině nehostinnost moravského počasí zdůrazňuje (překladatel De Latour mluví o „*chladném a zamlženém nebi Moravy*“ a dále o „*chladném moravském slunci*“⁴⁷), tak k „*věčnému ledu a sněhu*“ měly ostatní popisy přece jenom daleko. To však pouze dokládá, že Špilberk se stává určitým literárním topoi a jeho reálné charakteristiky se dostávají do pozadí.

Ve čtyřicátých letech 19. století pak obraz Špilberku pronikl i do historického díla Julese Micheleta, konkrétně do jeho velkolepých *Dějin francouzské revoluce* považovaných ne neprávem za jeden z klenotů historického vyprávění 19. století. Je příznačné, že v díle historika, který byl už svými současníky kritizován pro nadbytek imaginace a pro metaforické pojmání dějin (Hippolyte Taine nazval jeho *Dějiny Francie* „*poetickou epopejí*“), se Špilberk objevuje více jako symbol než jako konkrétní místo spjaté s nějakou událostí revoluce. V úvodu k *Dějinám revoluce* psaném roku 1847, tedy v době, kdy na Špilberk putovalo asi sto padesát polských účastníků krakovského povstání,⁴⁸ se v kapitole věnované Bastile můžeme dočíst: „*Zatímco píší tyto řádky, na mých bedrech leží celá hora, Bastila. Běda! Proč jen bych se měl zastavovat tak dlouho u zbořených věznic, u nešťastníků, které vysvobodila až smrt? Celý svět je pokryt vězeními, od Špilberku po Sibiř, od Špandavy po Mont Saint-Michel. Celý svět je vězení.*“⁴⁹ Michelet si totiž dobře uvědomuje, že Bastila je dávno pryč, ale nové, mnohem horší žaláře rostou napříč Evropou, zničení modelu

39 „*Alfieri, Canova et Monti ont disparu; de ses jours brillants, l'Italie ne conserve que Pindemonte et Manzoni, Pellico a usé ses belles années dans les cachots du Spielberg; les talents de la patrie de Dante sont condamnés au silence ou forcés de languir en terre étrangère.*“ Ibid., s. 1540.

40 BROMBERT, pozn. 36, s. 81.

41 Ibid.

42 „*Il eut une sueur froide en pensant au Spielberg.*“ STENDHAL. La Chartreuse de Parme. In: *Oeuvres romanesques complètes III*. Paris: Gallimard, ed. „Bibliothèque de la Pléiade“, 2014, s. 93.

43 „*Il voyait à deux pas devant lui le pont terrible qui allait lui donner accès en ce pays, dont la capitale à ses yeux était Spielberg.*“ Ibid., s. 311.

44 „*Si je le tuais, se disait Fabrice, je serais condamné pour meurtre à vingt ans de galères ou à la mort, ce qui est bien moins affreux que le Spielberg avec une chaîne de cent vingt livres à chaque pied et huit onces de pain pour toute nourriture, et cela dure vingt ans.*“ Ibid., s. 313–314.

45 JANIN, Jules. *Voyage en Italie*. Paris: E. Bourdin, 1839, s. 2.

46 „*On comprend que l'autorité étrangère est présente, qu'elle se tient là-dedans immobile, silencieuse et tout armée, qu'elle commente les moindres paroles, qu'elle explique les moindres gestes, qu'elle a à ses ordres des prisons profondes, les plombs de Venise; un peu plus loin, et à défaut des plombs de Venise, une citadelle de glace et des neiges éternelles, au Spielberg!*“ Ibid., s. 281.

47 DE LATOUR, pozn. 19, s. III a XXXI.

48 VANĚK, pozn. 4, s. 156.

49 „*Pendant que j'écris ces lignes, une montagne, une Bastille a pesé sur ma poitrine. Hélas! pourquoi m'arrêter si longtemps sur les prisons démolies, sur les infortunés que la mort a délivrés? Le monde est couvert de prisons, du Spielberg à la Sibérie, de Spandau au Mont-Saint-Michel. Le monde est une prison.*“ MICHELET, Jules. *Histoire de la Révolution française I*. Paris: Robert Laffont, 1979, s. 89.

nestačí k zrušení principu. A mezi tato strašná místa, udržující útlak a despotii, se řadí právě Špilberk. Ještě výmluvnější je druhá zmínka při popisu rakouského císaře Františka II./I. Tento panovník je pro Micheleta hlavní protivník revoluce a ztělesnění reakce a tomu odpovídá i jeho portrét: „*Asi žádná postava necharakterizuje kontrarevoluci lépe než nový císař, František II., jehož dlouhá vláda právě začíná. Omezený, slabý a násilný (...) Podívejte se na mnoho obrazů z Versailles, kde je zobrazen. Je vůbec jisté, že je to člověk? (...) Taková bytost nebude mít, zjevně, výčitky svědomí, bude páchat zločiny zcela vědomě. Na této zkamenělé tváři lze vyčíst nelítostnou bigotnost. To není člověk, to není ani maska, to je kamenná zeď Špilberku.*“⁵⁰ Oblíbeným historikovým postupem byla totiž metaforická charakteristika důležitých aktérů historie, a to je i případ rakouského císaře. A použití odkazu na Špilberk jako přirovnání svědčí opět pro pochmurné renomé brněnského vězení.

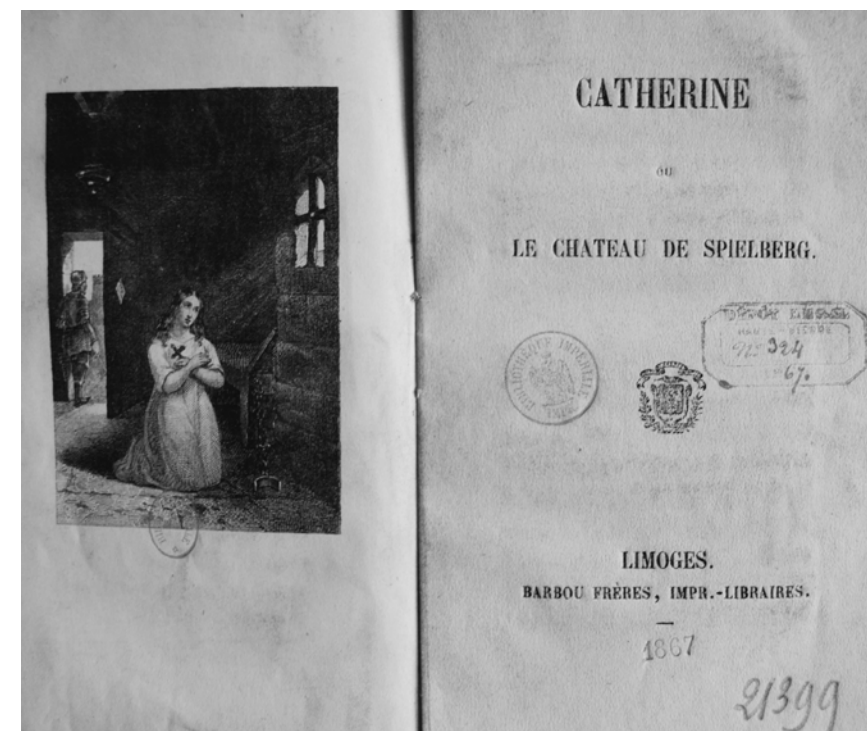
Špilberk nechybí ani v díle dalšího velkého autora, Victora Huga, konkrétně je zmiňován v jeho posledním románu, *Devadesát tři* (1874), pojednávajícím o revoluci a občanské válce na západě Francie, která ji doprovázela. *Devadesát tři* vypráví, podobně jako jiné revoluční romány, o zlomu, který způsobila Francouzská revoluce, o vzniku nového, moderního světa, stojícího v opozici vůči světu *Ancien régime*. V závěrečné části románu obléhají revoluční vojska vzbouřené royalisty ve fiktivním hradu Tourgue v Bretani, o němž autor říká: „*Tourgue byla tím fatálním výsledkem minulosti, který se nazývá Bastila v Paříži, Tower v Anglii, Špilberk v Německu, Escorial ve Španělsku, Kreml v Moskvě, Andělský hrad v Římě.*“⁵¹ Po všimněme si dvou aspektů: zaprvé Špilberk je v této vybrané společnosti nejmladší, alespoň co se týče jeho represivní funkce. Zadruhé v době vydání románu byla špilberská věznice už téměř dvacet zrušená. To ale není pro autora podstatné: oba dva aspekty ukazují nakolik silným historickým symbolem se Špilberk v průběhu několika málo desetiletí stal. Jistě rovněž zaujme, že Špilberk patří podle *Devadesát tři* do Německa, v optice 19. století představoval totiž výraz „*Allemagne*“ pro Francouze veškerý německy mluvící prostor, kam počítali i české země. Důkazem může být i kniha literárního vědce Jeana-Jacquesa Ampèra (syn slavného fyzika), který ve své knize *Literatura a cesty* (*Littérature et voyages*) věnuje krátkou kapitulu i Čechám a české literatuře. Praha je podle něj *velké město v srdci Německa, na cestě z Drážďan do Vídně.*“⁵²

50 „Nulle figure ne caractérise mieux peut-être la contre-Révolution que le nouvel empereur, François II, dont le long règne commence. (...) Voyez-le dans les nombreux tableaux de Versailles où il est représenté. Est-il sûr que ce soit un homme? (...) Un tel être, visiblement, n'aura jamais de remords, il fait un crime en conscience. Le bigotisme impitoyable est lisiblement écrit sur cette face pétrifiée. Ce n'est pas un homme, ce n'est pas un masque, c'est un mur de pierre du Spielberg.“ Ibid., s. 694.

51 „La Tourgue était cette résultante fatale du passé qui s'appelait la Bastille à Paris, la Tour de Londres en Angleterre, le Spielberg en Allemagne, l'Escorial en Espagne, le Kremlin à Moscou, le château Saint-Ange à Rome.“ HUGO, Victor. Quatrevingt-treize. In: *Œuvres complètes. Roman III*. Paris: Robert Laffont, 1985, s. 1061.

52 „Une grande ville au coeur de l'Allemagne, sur le chemin de Dresde à Vienne.“ AMPÈRE, Jean - Jacques. *Littérature et voyages*. Paris: Paulin, 1833, s. 330.

Všechny výše zmíněné příklady patří do děl autorů, považovaných za součást literárního kánonu, snad s výjimkou dnes již málo čteného Janina. Vliv Pellicovy knihy byl ovšem značně širší a pronikl i do „lidové“ literatury. Dokladem pro tento fakt je povídka anonymního autora *Catherine aneb hrad Špilberk*⁵³ z roku 1867. Ačkoliv není Pellico nikde vysloveně zmíněn (autor pouze konstatuje, že roku 1822 přijela na Špilberk skupina italských vězňů, z nichž *většina vynikala buďto svým původem nebo svým talentem*)⁵⁴, inspirace v *Mých žalářích* je zcela nesporná, dokládá to jak umístění na Špilberk, tak i popis realit věznice: „*Hrad Špilberk leží na Moravě, blízko města Brna, uprostřed krajiny plné klidu a svěžesti. Dříve to bylo sídlo vládce provincie a bez pochyby se zde odehrávalo nemálo slavností. Později jej opevnili jako silnou citadelu, a hrad se rozezněl zvukem bojů, byl svědkem hrdinné obrany posádky proti silnému nepříteli i zkázy, kterou jeho zdem způsobily nálože francouzské armády. Od té doby se z něj stala státní věznice, jedna z nejtvrdších v rakouském*

Povídka *Catherine aneb hrad Špilberk*, titulní strana.

(převzato z: *Catherine ou Le château de Spielberg*. Limoges, 1867)

53 *Catherine ou le château de Spielberg*. Limoges: Barbou frères, 1867.

54 „La plupart étaient de jeunes Italiens distingués, les uns par leurs naissances, d'autres par leurs talents.“ Ibid., s. 9.

císařství, sloužící k nejtvrdějším a nejdelším trestům. Nyní už na Špilberku nezní veselé zpěvy během slavností, ani ohlasy prudkých bojů za svobodu, jenom ticho, osamělost a beznadějí!“⁵⁵ Příběh pak kombinuje sentimentální motiv (hluboký, ale čistý cit mezi Catherine, dcerou žalárníka, a uvězněným Italem Antoniem) s náboženským podtextem: Catherine je ztělesnění všech křesťanských ctností, plná lásky, něhy a dobroty a stará se jak o Antonia, tak o jeho rodiče, kteří přijeli do Brna, aby byli svému synovi nablízku. Kniha tak dokládá výše zmíněný názor, že jeden z důvodů popularity *Mých žalářů* byl právě jejich křesťanský rozměr, ostatně Catherine vyšla v Limoges v rámci edice *Křesťanská a mravoučná knihovna* (*Bibliothèque chrétienne et morale*), schválené biskupem této diecéze.

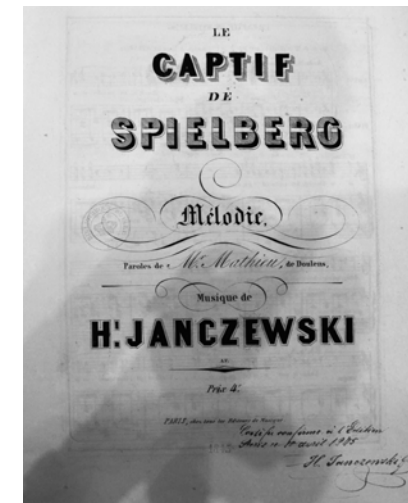
O Špilberku se dokonce začaly skládat i písně a kuplety, jak o tom svědčí dva texty zachované v archivu francouzské Národní knihovny. První, z roku 1845, je nazvána *Zajatec špilberský* (*Le Captif de Spielberg*) a jejími autory jsou Gustave Mathieu, který napsal text, a Henri Janczewski, který složil hudbu. Vypráví se v ní o anonymním vězni, zapomenutém v kobce špilberské věznice a nařikajícím nad svým osudem: „A zajatec na promrzlé podlaze, takto si stýská nad svými nesnáze a bolestmi.“⁵⁶ Při popisu vězení autor opět rozvíjí motiv chladu a nehostinnosti, podobně jako u Janina: „Není zde slunce na lukách ani zeleň, ani čerstvý vzduch na polích, mezi těmito věčně zmrzlými bloky/zdmi, není žádný vánek, jen stín a zima.“⁵⁷ Druhou z písní, poněkud mladší (z roku 1858), složil skladatel italského původu Francesco Masini a slova napsal Émile Barateau. Jmenuje se *Silvio Pellico na Špilberku* (*Silvio Pellico au Spielberg*) a představuje uvězněného básníka nařikajícího, podobně jako vězeň v předchozím případě, nad svým osudem. Téma je ale lehce odlišné, píseň v první řadě poukazuje na básníkův stesk po vlasti. Pellico v ní říká, že by byl raději uvězněn v Itálii, než aby byl svobodný v cizí zemi: „Ach, v mém vězení se mi občas zdá (...) že jsem svobodný, zde na cizí půdě. Ach, Bože, já tě prosím, nechci být svobodný za tuto cenu, ať mě spíše dají do želez v Itálii, já chci zemřít ve své zemi.“⁵⁸ Na těchto dvou příkladech vidíme, že autoři písní do jisté míry sdílejí

55 „Le château du Spielberg est situé en Moravie, près de la ville de Brünn, au milieu d'un paysage plein de calme et de fraîcheur. C'était naguère la résidence du chef de la province, et sans doute il fut le théâtre de bien des fêtes. Plus tard, devenu un point de défense, une citadelle assez forte, il retentit du bruit des combats, vit sa garnison lutter avec héroïsme contre un puissant ennemi, et ses murs s'écrouler sous les bombes de l'armée française. Depuis on en a fait une prison d'Etat, l'une des plus rigoureuses de l'empire autrichien, celle où s'accomplissent les longues et dures captivités. Maintenant il n'y a plus de chants de fête dans Spielberg; il n'y a plus même l'ardente liberté des combats, il n'y a que le silence, l'isolement et le désespoir!“ Ibid., s. 7–8.

56 „Et le captif sur la dalle glacée murmure ainsi sa gêne et ses douleurs.“ *Le Captif de Spielberg!* Mélodie, paroles de G. Mathieu..., musique de H. Janczewski. Paris, 1845.

57 „Plus de soleil de prés ni de verdure; non plus de champs où l'on respire l'air. Entre ces blocs d'éternel froidure, non plus de brise, ici l'ombre et l'hiver.“ Ibid.

58 „Hélas, dans ma prison, parfois lorsque je rêve (...) que j'ai ma liberté sur un sol étranger, oh! Je vous supplie, mon Dieu! Je ne veux pas être libre à ce prix... qu'on me donne plutôt des fers en Italie, je veux mourir dans mon pays.“ *Silvio Pellico au Spielberg*. Paroles d'E. Barateau, musique de F. Masini, accompagnement de guitare par Maurice de Raoulx. Paris, 1858.

Píseň Zajatec špilberský.
(Le Captif de Spielberg, 1845.)

Píseň Silvio Pellico na Špilberku, titulní list.
(Silvio Pellico au Spielberg, 1858.)

představy spisovatelů o brněnské pevnosti. Opět nemáme co do činění s nějakým přesnějším popisem, jde spíše o literární stylizaci, každopádně v obou písních opět figuruje špilberská věznice jako temné a bezútěšné místo. Co je ale důležitější, tyto písně představují jasný doklad toho, že proslulost Špilberku nebyla omezena pouze na úzký okruh vzdělanců a literátů, ale že zasáhla i širší vrstvy publika.

ŠPILBERK A JEHO MÍSTO V LITERATUŘE

Přemýšlíme-li nad závěry našeho článku, musíme hned v první řadě konstatovat, že jméno Špilberk není ve francouzské literatuře 19. století ničím neznámým. Právě naopak, přetvoření bývalé pevnosti na státní vězení pro „politické zločince“ vyneslo Špilberku doslova mezinárodní renomé. Ve Francii se tak v první řadě děje skrze mnohé překlady enormně populárních Pellicových *Mých žalářů*, ale rovněž prostřednictvím paměti „čistě francouzského původu“ Alexandra Andryaneho. Pellico a Andryane se řadí po bok dalších vězňů-hrdinů, kteří byli současníky velmi oceňovaní a čtení, neboť soudobá politická i kulturní situace výrazně napomáhala jejich prestiži.⁵⁹ A tak se jméno Špilberk dostává během několika málo

59 BROMBERT, Victor, pozn. 36, s. 15.

let do širšího povědomí francouzské veřejnosti. Vliv Pellicovy knihy vedl jednak k vytvoření obrazu strašlivé a ponuré rakouské věznice na Špilberku, který nalezeme u Stendhala nebo u Janina, jednak směrem ke katolické obrodě a k mravně-naučné literatuře, to je příklad oné křesťansko-sentimentální povídky *Catherine aneb hrad Špilberk*. Špilberk je zároveň synonymem habsburského útlaku a obecněji protirevoluce, reakce a útlaku svobody. V tomto smyslu zmiňuje Špilberk jak historik Jules Michelet, tak Victor Hugo. Na závěr tedy můžeme shrnout, že *cere duro* na Špilberku zanechalo ve francouzské literatuře 19. století výraznou stopu. Jeho sláva sahá od významných děl napsaných největšími autory své doby až po osvětovou četbu, ba dokonce proniká i do textů písní. A opravdu lze hovořit o „temném stínu“: Jestliže výše citované odkazy neposkytují příliš mnoho konkrétních informací o brněnském hradu, všechny do jednoho sdílejí a rozšiřují jeho nelichotivou pověst tvrdého a bezútěšného žaláře. Francouzská literatura 19. století je v tomto směru jednak zajímavým pramenem pro dějiny samotného Špilberku, i když pramenem značně nepřímým, a zároveň ukazuje proces, jak je určitá historická skutečnost (existence politického vězení na Špilberku) přetvářena skrze kulturní reprezentace.

PRAMENY A LITERATURA

AMPÈRE, Jean-Jacques. *Littérature et voyages*. Paris: Paulin, 1833.

ANDRYANE, Alexandre. *Mémoires d'un prisonnier d'Etat. Tome II*. Paris: Olivier-Fulgence, 1840.

BROMBERT, Victor. *La Prison romantique. Essai sur l'imaginaire*. Paris: Librairie José Corti, 1975.

Catherine ou le château de Spielberg. Limoges: Barbou frères, 1867.

DE CHATEAUBRIAND, François-René. *Mémoires d'outre-tombe*. Paris: Classiques Garnier, 2004. ISBN 2-253-13273-X a 2-253-13274-8.

DE LATOUR, Antoine. Introduction biographique. In: PELLICO, Silvio: *Mes prisons. Mémoires de Silvio Pellico de Saluces*. Paris: Fournier jeune, 1833.

DOUGLAS, Vittorio Scotti. „La queue“ della conspirazione del 1821. Alexandre Andryane, prigioniero di stato.“ In: BERTI, Giampietro a DELLA PERUTA, Franco, edd. *La nascita della nazione. La carboneria intrecci veneti, nazionali e internazionali*. Rovigo: Minelliana, 2004.

FIALA, Jiří a SOBOTKOVÁ, Marie. *Lafayette, Kolktaj a další francouzští a polští státní vězňové v moravských a českých pevnostech na přelomu 18. a 19. století*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2018. ISBN 978-80-7051-230-2.

HUGO, Victor. Quatrevingt-treize. In: *Œuvres complètes. Roman III*. Paris: Robert Laffont, 1985. ISBN 2-221-04690-0.

JANIN, Jules. *Voyage en Italie*. Paris: E. Bourdin, 1839.

Le Captif de Spielberg! Mélodie, paroles de G. Mathieu..., musique de H. Janczewski. Paris, 1845.

MICHELET, Jules. *Histoire de la Révolution française I*. Paris: Robert Laffont, 1979. ISBN 2-221-50066-0.

PELLICO, Silvio. *Le Mie prigioni. Memorie di Silvio Pellico di Saluzzo*. Vendôme: P. Piche, 1840.

Silvio Pellico au Spielberg. Paroles d'E. Barateau, musique de F. Masini, accompagnement de guitare par Maurice de Raoulx. Paris, 1858.

STENDHAL. La Chartreuse de Parme. In: *Oeuvres romanesques complètes III*. Paris: Gallimard, ed. „Bibliothèque de la Pléiade“, 2014. ISBN 978-2-07-012052-9.

VAILLANT, Alain, ed. *Dictionnaire du romantisme*. Paris: CNRS éditions, 2012. ISBN 978-2-271-06813-2.

VANĚK, Jiří. Hrad Špilberk. In: KROUPA, Jiří, ed. *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*. Brno: Archiv města Brna, 2016. ISBN 978-80-86736-46-4.

VAN TIEGHEM, Paul. *Le Romantisme dans la littérature européenne*. Paris. Albin Michel, 1969.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Tyrolské elegie* [online]. s. 9 [cit. 25. 4. 2019].

Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/67/tyrolske_elegie.pdf.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Křest svatého Vladimíra* [online]. s. 20 [cit. 25. 4. 2019].

Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/38/krest_sv_vladimira.pdf.

MÁTLOVÁ, Simona. *Špilberk v období druhé světové války* [online]. Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. [cit. 25. 4. 2019]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/t6t10x?info=1;isslret=Simona%3BM%C3%A1tlov%C3%A1%3B;zipet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dsimona%20m%C3%A1tlov%C3%A1%26start%3D1>.

MICKIEWICZ, Adam. *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie* [online]. Kniha desátá, verše 8165–8167. [cit. 25. 4. 2019].

Dostupné z: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html>.

Revue des Deux Mondes [online]. Période initiale, 1833. [cit. 26. 4. 2019].

Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/Chronique_de_la_quinzaine_-_30_avril_1833.

VIMONT, Jean-Claude. Silvio Pellico, Mes prisons : un „best-seller“ de l'édification [online].

[cit. 27. 4. 2019]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/criminocorpus/1946>.

KLÍČOVÁ SLOVA: Špilberk, 19. století, francouzská literatura, kulturní dějiny, špilberská věznice

Zusammenfassung

**DER DUNKLE SCHATTEN DES BRÜNNER GEFÄNGNISSES.
DAS BILD DER FESTUNG ŠPILBERK IN DER FRANZÖSISCHEN LITERATUR
DES 19. JAHRHUNDERTS**

Resümee: Der Artikel behandelt das Bild der Festung Špilberk in der französischen Literatur des 19. Jahrhunderts und ihren Ruf als raues Gefängnis und Symbol der Habsburger Macht. Zunächst wird knapp der historische Kontext vorgestellt, also die Geschichte des Gefängnisses Špilberk und seine Rolle als politisches Gefängnis. Weiter widmet sich der Artikel zwei Schlüsselquellen, mittels welcher sich die französische Gesellschaft mit der Festung Špilberk vertraut macht: die Memoiren der ehemaligen Häftlinge Silvio Pellico (*Meine Gefängnisse*) und Alexandre Andryane. Dieser Teil widmet sich auch der französischen Wahrnehmung dieser Werke, insbesondere dem sehr erfolgreichen Buch *Meine Gefängnisse*. Der Schlussteil widmet sich dann Erwähnungen der Festung Špilberk in der zeitgenössischen französischen Literatur. Die Festung Špilberk kommt sowohl in den Werken von bekannten Schriftstellern (Chateaubriand, Stendhal, Hugo) und Historikern (Michelet), als auch in der moralistischen religiösen Literatur sowie in Liedtexten vor. Gleichzeitig wird aufgezeigt, wie sich die Festung Špilberk in einen symbolischen Ort verwandelt, der für die französischen Autoren die Vergangenheit und den Despotismus verkörpert.